

**Probleme de stânga, politici de dreapta. În căutarea unei agende sociale pentru
România**

**Mihail Caradaică, Victoria Stoiciu (coord.), *Stânga și agenda socială a României*,
Editura Tritonic, București, 2018**

Sociologul Vladimir Pasti, în invitația primită din partea Fundației „Friedrich Ebert” pentru a contribui la acest volum, identifică o propoziție-cheie: „România este (o) țară cu probleme de stânga și cu politici de dreapta” (p. 20). Nici că se putea un titlu mai potrivit pentru prezenta recenzie. Inițiativa lui Mihail Caradaică și a Victoriei Stoiciu de a aduna texte de proveniență foarte diferită, axate sinergic pe confirmarea acestui aspect, este de apreciat, mai ales că volumul apare într-un context politic dinamic, în care firavul și sincopatul model de stat social implementat în urmă cu câțiva ani pare sortit unei demantelări aproape inevitabile.

Prima impresie avută în urma parcurgerii cărții este aceea că, în ciuda celor două-trei texte cu iz teoretic și/sau istoric (Vladimir Pasti, Matteo Zanellato, Octavia Moise), proiectul propus de coordonatori este unul mai degrabă aplicat, încadrabil în sfera politicilor publice și urmărind soluții concrete în vederea combaterii inegalităților și discriminărilor de tot felul care caracterizează societatea românească. În cele ce urmează, voi prezenta succesiv contribuțiile, insistând asupra celor pe care le consider mai importante.

Intervenția lui Pasti, care deschide volumul, are drept centru de greutate construirea unei argumentări care să evidențieze absența unui proiect de societate coerent pe întreaga durată a României moderne, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în prezent. Există însă o excepție parțială. „Oricât de mult nu ne place societatea socialistă și mai ales conducerea comunistă a guvernării sale, suntem nevoiți să recunoaștem că guvernarea comunistă avea un set de politici sociale, chiar dacă limitate. Ba chiar avea și o agendă socială, definită pe baza unui proiect de societate întemeiat din păcate în foarte limitata și simplista ideologie comunistă adoptată de PCR sub influența primitivei gândiri a lui Nicolae Ceaușescu: cea a «societății socialiste multilateral dezvoltate»” (pp. 39-40). Astăzi, un astfel de proiect nu mai există, probabil și sub impactul ideologic al individualismului neoliberal atomizant, pentru care însuși conceptul de *societate* este unul suspect din start. „Din decembrie 1989 și până astăzi puține lucruri mă uimesc mai mult decât dezinteresul elitelor postcomuniste pentru crearea unui proiect al societății românești postcomuniste. În ciuda faptului că elaborarea, dezbateră și aprobarea lui era o prioritate absolută. Atât pentru cei care își doreau să guverneze țara, cât și

pentru întreaga societate. Un astfel de proiect se poate referi la orice, de la bunăstarea populației la construirea unui mare imperiu sau chiar la migrarea pe altă planetă” (pp. 44-45).

În acest context, există desigur interese diferite, camuflăte după paravane ideologice ca lupta anticorupție, dusă de noua clasă de mijloc, aliată a capitalului internațional, în favoarea unui stat minimal și împotriva capitalului autohton, cuplat de obicei cu birocrăția locală și națională. Teza aceasta este dezvoltată de Pasti încă din lucrarea *Noul capitalism românesc*¹. Am impresia că reluarea ei aici este lapidară, dar este foarte probabil că o insistență suplimentară asupra ei ar fi adus un surplus teoretic textului care nu ar fi cadrat, în cele din urmă, cu profilul metodologic al volumului. În sfârșit, important este că elitele politice postcomuniste sunt decuplate de la evoluțiile și metamorfozele societății românești, de unde reiese și incapacitatea acestora de a propune un proiect de societate articulat, oricare ar fi acela; în cele din urmă, acesta este unul dintre motivele pentru care avem doar realități, nu și probleme sociale, care apar numai în urma unui angajament asumat de a orienta dezvoltarea socială într-o direcție sau alta : „atâta vreme cât societatea românească nu se maturizează și se stabilizează, intrând într-un proces de evoluție previzibilă; câtă vreme elitele naționale continuă să plutească într-o autonomie independentă de evoluțiile sociale în loc să se asocieze social și politic diferitelor tendințe ale societății, câtă vreme structurile esențiale ale societății românești nu se stabilizează la rândul lor în jurul unei structuri stabile a capitalului, iar elitele de capital nu devin direct interesate de dezvoltarea economică, socială și cultural-intelectuală a țării (...); câtă vreme elitele nu se asociază diferitelor tipuri și interese ale unor grupuri sociale mari și importante din societate românească de astăzi etc., orice proiect de reconstrucție socială este o imposibilitate. Iar orice proiect de societate și, în consecință, generator automat de agendă socială pentru un grup mai mare sau mai mic rămâne o utopie inacceptabilă pentru cea mai mare parte a societății” (p. 54).

Încadrând și punând în perspectivă în mod cuprinzător capitolele care urmează, contribuția lui Pasti este una dintre cele mai importante dintre cele reunite în acest volum, drept pentru care am considerat că merită tratată mai pe larg. Asta nu înseamnă că ceilalți autori nu au adus în discuție teme interesante și incisive sau că intenționez să-i marginalizez în vreun fel în economia recenziei, ci dimpotrivă; îmi rezerv însă dreptul de a prioritiza tematic materialul cuprins în volum așa cum cred de cuviință.

Iulian Stănescu, al cărui text continuă volumul, observă hemoragia demografică sistematică a țării, care a pierdut mai bine de 15% din populație între 1989 și 2015 și care

¹ Vladimir Pasti, *Noul capitalism românesc*, Editura Polirom, Iași, 2006.

constituie o adevărată problemă de securitate națională (p. 60). Chiar dacă state ca Letonia, Lituania, Bulgaria sau Bosnia-Herțegovina au cifre mai mari la acest capitol, asta nu înseamnă că tendința nu este una îngrijorătoare și nu trebuie combătută prin politici redistributive mai ferme.

În ultimul deceniu, se constată că populația a păstrat o stare de spirit în general pesimistă, însă cauzele acestui deznodământ s-au modificat profund: în timpul crizei economice demarate în 2008 și care și-a făcut simțită din plin prezența în anii imediat următori, aceste cauze erau preponderent economice și sociale; în ultimii ani, în schimb, cauzele pesimismului sunt preponderent politice, în ciuda faptului că România face progrese importante în ceea ce privește creșterea economică și politicile sociale (p. 57). Acestea rămân însă insuficiente în perspectiva unei modernizări substanțiale a țării: deși se muncește mult și productivitatea este una dintre cele mai crescute din Europa, sărăcia se menține la cote înalte, constatare ce invalidează discursul punitiv neoliberal conform căruia sărăcia, lipsa succesului economic au la bază eșecul individual, fiind deci inteligibilă preponderent în termeni morali.

Soluția constă în continuarea politicii recente de creștere a salariilor, concomitent cu transformarea radicală a modelului economic din prezent, bazat pe atragerea de investiții externe prin salarii mici, calificări modeste și scutiri masive de impozite. Economia de lohn, care împiedică practic exportul de valoare adăugată, nu face decât să perpetueze subdezvoltarea socială și deriva politică pe care le experimentăm în prezent. „Politici publice care să își propună revenirea în țară cel puțin a unei părți semnificative din românii emigrați implică o serie de opțiuni strategice. În primul rând, ar presupune o continuare, chiar susținută, a politicii de creștere a veniturilor populației. Dacă este legată de obiectivul întoarcerii emigrației, politica de creștere a veniturilor populației, în special pe componenta privind salariile, își găsește o importanță sporită și, în dezbateră publică, o nouă legitimitate. În al doilea rând, întoarcerea emigranților este incompatibilă cu permanentizarea modelului ocupațional al economiei românești: locuri de muncă preponderent prost calificate și slab remunerate (*low skill, low pay*). Altfel spus, fără abandonarea modelului *low skill, low pay*, economia României se va confrunta cu o problemă crescândă și insolubilă a lipsei forței de muncă. În fapt, «criza forței de muncă» din prezent este, în cea mai mare parte, o criză a epuizării cantitative a persoanelor apte de muncă și dispuse să accepte o remunerație la nivelul salariului minim pe economie sau apropiat de acesta, dar sub 2.000 lei lunar. De altfel, marea majoritate a salariilor din România se află între salariul minim și salariul mediu (...). Nu întâmplător, aceleași voci care deplâng «criza forței de muncă» invocă două false soluții: reducerea ajutoarelor sociale, în speranța lărgirii cantitative a segmentului de persoane dispuse să lucreze pentru un câștig salarial în jurul

salariului minim pe economie și imigrarea, prin aducerea de lucrători din fostul spațiu sovietic și țări asiatice, dispuși să lucreze pentru salarii inacceptabile pentru românii care au drept alternativă plecarea la muncă în vestul Europei” (p. 64).

Problema se pune nu numai în termeni structurali, ci ideologici, fapt care face inteligibilă, printre altele, ascensiunea recentă a populismului la nivel nu numai național, ci și european și chiar internațional: „Sistemul de distribuire reprezintă o temă abstractă, relativ dificil de explicat. Mai mult, structura sa narativă este dificil de adaptat pe unul dintre miturile politice fundamentale – dușmanul dinlăuntru sau din afară, vârsta de aur, eroul salvator. Ca atare, mobilizarea suportului popular apare ca fiind mai dificil de realizat decât pe alte teme, în care «adversarul» este ușor de identificat ori definit, gen «statul paralel» sau «corupția»” (p. 85).

În continuare, Matteo Zanellato discută despre binomul dreapta-stânga, pe care îl consideră tot mai puțin relevant pentru societatea prezentă, în care ascensiunea tehnologiei antrenează deja o dislocare economică și socială de proporții. Acesta observă fluctuațiile istorice ale celor două spectre ideologice, care și-au disputat de-a lungul timpului doctrina liberală, de exemplu, aflată la început la stânga și transferată, după apariția și dezvoltarea doctrinelor socialiste, la dreapta. Pe lângă anumite erori cronologice asupra cărora nu am de gând să insist, concluzia generală a lui Zanellato cum că, în prezent, distincția dreapta-stânga a devenit perimată, lăsând locul înfruntărilor dintre diferite forme de populism, ca reprezentant compozit și multiform al vechilor ideologii politice, și tehnocrație, ca emanație a cuantificării și eficientizării graduale a lumii în care trăim, mi se pare pripită. Este adevărat că populismul este polarizat din punct de vedere ideologic, putând avea valențe atât de stânga, cât și de dreapta, însă tehnocrația nu este deloc atât de neutră ideologic pe cât încearcă aceasta să ne convingă, prezentându-se sub forma eficienței, a bunului-simț, a lipsei de alternative, ci este, de fapt, o strategie discursivă capitalist-hegemonică de a vida politica de dezbateri, de compromis, de inevitabilitatea diferențelor existente între interesele diferitelor clase sociale. Așa că noul clivaj pe care îl propune Zanellato, acela dintre tehnică și politică, nu se susține.

Mai departe, Mihai Vasile și Adi Dohotaru schițează, cu ajutorul unui suport empiric serios, profilul primitorilor de ajutor social din România. Aceștia arată cum conceptul de *ajutor social* este inflammat propagandistic în mass-media sau de anumiți actori politici deloc dezinteresați, țara noastră având în realitate una dintre cele mai modeste contribuții la cheltuielile sociale din Uniunea Europeană. Mai mult, deși numărul efectiv al celor ce primesc ajutor social (aproximativ 150 lei/persoană, lunar) este puțin peste 200.000, prin includerea copiilor, a persoanelor aflate în concediu de maternitate sau a celor cu dizabilități, numărul

cosmetizat propagandistic al „asistaților” ajunge la câteva milioane bune. Foarte important, „sistemul de asistență socială pentru beneficiarii de VMG (venit minim garantat, n.m.) în căutarea unui loc de muncă este disfuncțional – mai puțin de 5% dintre beneficiari au fost plasați într-un loc de muncă. Tema refuzului este una falsă (doar 0,76% au refuzat o ofertă, 0,11% au refuzat trei oferte)” (p. 156). În concluzie, „o reformă a sistemului de protecție socială care ar putea avea un impact benefic ar asigura acces la locuri de muncă (prin asigurarea transportului persoanelor din mediul rural și dinspre județele cu mai mulți beneficiari către zonele unde sunt locuri de muncă) și dezvoltarea urgentă a ofertei de cursuri de alfabetizare în zonele cu mulți beneficiari” (p. 156).

Textul lui Lucian Sârbu despre condiția ingrată a micilor antreprenori merită parcurs cu atenție, pentru că expune convingător precaritatea a sute de mii de patroni de întreprinderi mici și mijlocii, al căror nivel de trai este similar, uneori chiar mai scăzut decât cel al propriilor angajați. Numărul antreprenorilor este ridicat artificial pentru a cadra cu standardele europene în domeniu, deși aici sunt incluse mii și mii de firme care nu rulează capital, depunând anual bilanțuri „pe zero”. „Cu alte cuvinte, chiar și depunerea conștiincioasă, timp de 10 ani, a unui bilanț contabil «pe zero» – ceea ce ar trebui să însemne chiar acest lucru, adică inactivitate – înseamnă «activitate» în opinia birocrăției noastre. Or, conform unor informații care circulau în piață în octombrie 2017, peste 260.000 de societăți comerciale nu făceau în mod concret nici o afacere (erau «pe zero»), ceea ce înseamnă că numărul real al firmelor active, care fac lunar măcar o tranzacție de 1 leu, e undeva în jur de 600.000, maxim” (pp. 168-169).

Cu toate proiectele europene care insistă asupra reconversiei profesionale și a educației antreprenoriale ca mijloace de a depăși subdezvoltarea cronică a anumitor regiuni, Sârbu identifică lucid principala constrângere structurală care grevează asupra acestui optimist și totuși irealizabil deznodământ: cantitatea insuficientă de monedă existentă pe piață, asta și datorită politicii monetare naționale de limitare a inflației cu orice preț, chiar și în detrimentul unei dezvoltări mai echilibrate a țării. Problema nu poate fi redusă deci, comod și eronat deopotrivă, la una de mentalitate: „putem spune că sunt românii mai puțin «întreprinzători» decât alte popoare? Nicidecum. *Românii pot fi antreprenori fix de cât le dă voie cantitatea de bani disponibilă pe piața internă.* Vorbim, practic, de aceiași oameni despre care se spune că sunt «leneși» și «hoți» doar pentru că nu vor să muncească pe un salariu de nimic la ei în țară, dar care odată ajunși în Occident «mănâncă jar» și acceptă condiții dintre cele mai umiltoare angajându-se în construcții, spălătorii auto, agricultură, îngrijire personală, transport etc. Similar, în cazul antreprenorilor nu putem vorbi de o incapacitate a antreprenorilor români de a face afaceri câtă vreme mediul intern este foarte puțin ofertant. Realitatea e că nu poți face

afaceri profitabile decât în câteva zone din țară, pe unde circulă bani. În marea majoritate a localităților, mai ales acolo unde singurul angajator important e statul (prin instituțiile publice locale), cantitatea de monedă în circulație nu poate fi decât una foarte restrânsă. Or, din cantitatea totală de monedă de 2.329 EUR/an care revine fiecărui cetățean român, acesta trebuie, fix ca oricare altă ființă umană din UE, să obțină 2.000 de calorii pe zi, să-și plătească impozitele la stat, să meargă și să se întoarcă de la muncă/școală/facultate/spital, să se îmbrace, să-și îngrijească sănătatea și așa mai departe. În condițiile în care prețurile necesităților de bază (hrană, îmbrăcăminte, medicamente...) sunt ca și aliniate la prețurile pieței unice europene, este clar că puterea de cumpărare a unui cetățean român, cu ai săi 2.329 EUR de care dispune anual, nu se compară cu puterea de cumpărare a unui cetățean occidental, care dispune de o cantitate de bani de cca. zece ori mai mare. Bani românilor se consumă vrând-nevrând, foarte rapid, pe necesitățile de bază” (pp. 178-179, subl. în orig.).

Mai departe, Sebastian Țoc abordează problema performanțelor inegale din învățământul românesc, încadrându-le din perspectivă socială și considerând că implementarea unor politici eficiente în acest sens nu poate fi restrânsă la nivelul instituțiilor de învățământ, acestea trebuind să ia în calcul și diferențele dintre nivelul de trai al familiilor elevilor, zona de proveniență a acestora (urban-rural, urbanul având sistematic rezultate școlare mai bune), respectiv salariile neatractive din învățământ, care perpetuează, prin demotivare, slaba calitate a actului didactic din mediul rural.

În sfârșit, Alina Dragolea se concentrează asupra dimensiunii de gen a sărăciei, evidențiind „feminizarea” acesteia, pe care o atribuie unor practici profund genizate, dar ignorate în general de indicatorii oficiali, cum ar fi de exemplu munca domestică. Adi Dohotaru revine cu un text despre bugetul participativ și implicațiile radical-democratice ale acestuia, constatând însă că, spre deosebire de alte țări, sumele alocate bugetelor participative în orașe cum ar fi Cluj-Napoca, Oradea sau Sibiu sunt infime, aspect care le transformă în niște simulacre de democrație directă locală. Următoarea temă a volumului, dezbătută de Victor Negrescu, este legată de comerțul *fair trade*, prea puțin cunoscut în România și care, în cazul în care consumatorii ar fi mai bine informați atât de agenții economici particulari, cât și de stat, ar putea cunoaște o ascensiune deloc neglijabilă. Relațiile internaționale, politicile publice în domeniul persoanelor cu dizabilități și tehnologiile de tip *blockchain* reprezintă temele care închid volumul, fiind tratate de Octavia Moise, Matei Ghigiu și Mihail Caradaică.

Concluziile sunt oarecum previzibile (parcursul României alături de UE în vederea atenuării decalajelor de dezvoltare trebuie continuat, pentru persoanele cu dizabilități se face actualmente prea puțin în România), cu excepția textului final, care consideră că tehnologia

blockchain va revoluționa, alături de robotizarea galopantă, lumea în care trăim. În acest context, poziția stângii nu ar trebui să fie una conservatoare, aspirând să salveze joburi care sunt oricum condamnate la dispariție, ci una bazată pe adaptarea noii tehnologii la combaterea corupției în Lumea a Treia și nu numai, la creșterea incluziunii sociale, la identificarea unor noi tipuri de organizare non-ierarhică, la creșterea amplitudinii și a eficienței sistemelor politice democratice, respectiv la creșterea presiunilor pentru democratizare în sistemele politice non-democratice. În România, tehnologia *blockchain* ar putea avea aplicații utile în domeniul reducerii birocrăției, în cel al „alfabetizării digitale”, al digitalizării învățământului, al creșterii ponderii domeniului IT în economie, al stimulării civismului și, respectiv, al reconversiei profesionale.

Deși pot înțelege optimismul prospectiv față de tehnologia *blockchain*, consider că, în actualul context social și politic românesc, un astfel de demers, irelevant chiar și în Occident, nu ar face decât să întărească discursul tehnocrației neoliberale și să adâncească polarizările sociale deja masive. Asta nu înseamnă că dezvoltarea digitalizării, a numărului utilizatorilor de internet sau a digitalizării învățământului nu ar fi obiective dezirabile în sine, ci doar că potențialul subversiv al *blockchain*, care există fără îndoială, s-ar plia mai bine pe politici publice promovate de partide politice care reprezintă clasa de mijloc din orașele mari, și mai puțin spre deloc pe îmbunătățirea nivelului de trai al categoriilor sociale dezavantajate.

Acestea fiind scrise, în ciuda unor inevitabile neajunsuri, prezentul volum este salutar prin simplul fapt că propune o deschidere a stângii, independente și politice deopotrivă, spre zona politicilor publice, a chestiunilor concrete care ne afectează viața de zi cu zi. Până acum, stânga independentă s-a cantonat cu obstinație în analize abstracte de o anumită valoare teoretică, dar cu aplicabilitate socială redusă, în cel mai bun caz. Orientarea asumat pragmatică a acestui efort colectiv face astfel un prim pas spre umplerea unui hiatus existent în praxisul teoretic al câmpului critic local, prea puțin interesat de implicarea politică efectivă, în favoarea unei iluzorii purități ideologice.

Emanuel COPILAȘ